

психолошко-педагошки преглед

**РИЗИЧНИ ФАКТОРИ ВО СЕМЕЈСТВОТО
КАКО ИНДИКАТОРИ ЗА
ПРОБЛЕМАТИЧНОТО ОДНЕСУВАЊЕ
НА МЛАДИТЕ**

*Ранко КОВАЧЕВИЌ,
Мелиха БИЈЕДИЌ,
Лејла КУРАЛИЌ-ЌИШИЌ,
Един МУФТИЌ*

Едукациско-рехабилитациски факултет,
Универзитет во Тузла

Примено: 27. 04. 2009
Прифатено: 12. 06. 2009
UDK: 159.922.7-053-6
37.035

Резиме

Во овој проект е истражувано дали ризичните фактори во семејството имаат индикаторна сила во опишувањето на проблематичното однесување на младите. Ризичните фактори во семејството, како што се семејните несогласувања и конфликти, се најголем показател за проблематичното однесување на младите. Превентивните мерки и третмани мора да бидат зајакнати и насочени кон младите кои живеат во ризични семејства.

Клучни зборови: *проблематично однесување, ризичен фактор и семејство.*

Вовед

Во последниве неколку децении процентот на проблематичното однесување на младите во ризичните семејства е во постојан пораст кај нас и ширум светот. Со голема загриженост можеме да заклучиме дека овој проблем најмногу ги опфаќа децата во најраните години и поради тоа се зголемуваат шансите кај овие деца подоцна да се развие и деликвентно однесување како најлош тип на

Адреса за кореспонденција:

Ранко КОВАЧЕВИЌ
Едукациско-рехабилитациски факултет
Универзитетска 1
75 000 Тузла
Тел. ++387 35 320-678
Република Босна и Херцеговина
e-mail: ranko_74@hotmail.com

psychological and pedagogical survey

**FAMILY RISK FACTORS
AS INDICATORS OF
BEHAVIORAL PROBLEMS
WITH YOUTH**

*Ranko KOVACHEVIJ,
Meliha BIJEDIKJ,
Lejla KURALIKJ-KJISHIKJ,
Edin MUFTIKJ*

Faculty of Education and Rehabilitation,
University in Tuzla

Received: 27. 04. 2009
Accepted: 12. 06. 2009
Original article

Abstract

This project researches whether risk factors within family have any predictive power in describing youth behavioural problems. Family risk factors such as family functioning problems and conflicts within family have the strongest predictive power. Preventive actions and treatment must be directed toward the youth living in risky families.

Key words: *behavioural problems, risk factors, family.*

Introduction

In the last few decades, there has been an increase in youth behavioral problems here and in the rest of the world. It is of grave concern that behavioral problems are affecting more and more children of young ages; and consequently the chances of such behavior developing later into delinquent behavior as the worst type of behavioral problem have significantly increased. Laucht and associates, (1997) and Yoshi-

Corresponding Address:

Ranko KOVACHEVIJ
Faculty of Education and Rehabilitation
Univerzitetska 1
75 000 Tuzla
Tel. ++387 35 320-678
Republic of Bosnia and Herzegovina
e-mail: ranko_74@hotmail.com

проблематично однесување. Лаухт и сор., (1997) и Јошикава (1994) потенцираат дека проблематичните однесувања се предизвикани од бројни различни фактори кои го спречуваат развитокот на децата и тинејџерите и го поттикнуваат понатамошниот развој на проблематичното однесување (1).

Денешниот истражувачки фактор настојува со сета сила да разбере и открие што е тоа што некои деца и млади ги води кон негативно однесување, развој на негативен идентитет во целокупниот процес на социјализирање. Во денешно време овие фактори се дефинирани како ризични фактори кои за одреден период во одредена средина и ситуација, специфичните однесувања и врски, како и индивидуалните однесувања, можат да придонесат за појава на проблематично однесување кај младите (2). Мразек и Хагерти (1994) укажуваат дека денес ризичните фактори се широко дефинирани и можат да ја зголемат можноста за развој на проблематичното однесување кај индивидуалци кои имаат, наспроти оние кои немаат проблематично опкружување (3). Различните научни методи различно ги карактеризираат ризичните фактори. Тие варираат од биолошки, фамилијарни и пошироки опкружувања, вклучувајќи ја и училишната средина. Најважни во ова истражување се ризичните фактори внатре во семејството. Доколку семејството како примарно опкружување на децата е дисфункционално, и е поврзано со бихевиорални проблеми, придонесува научната заедница која се занимава со овој проблем да демонстрира поголем интерес. Затоа семејството како институција станува важен ризичен и безбедносен фактор кој има големо влијание во однесувањето на едно дете. Најчести ризични фактори во семејното опкружување кои се поврзани со проблематичното однесување се: семејната историја на проблематично однесување, проблемите во нормалното функционирање на семејството, внатрешните конфликти и однесувања во семејството кои поддржуваат проблематично однесување.

Лацковиќ–Гргин тврдат дека одредени семејни околности се земени предвид како предизвикувачи на проблематичното однесување на едно дете: фрагментацијата на

kawa (1994) emphasize that behavioral problems are caused by a number of different factors, all of which disrupt healthy development of a child or young person, as well as exacerbate further development of existing problems (1).

Researchers today are trying to discover what factors influence children and young adults to choose forms of unacceptable behavior, to develop negative identity, and generally exhibit unsuccessful social behavior. Today, these and other factors are considered risk factors, which can during a particular period, within a particular environment, situation, specific relationships and personal characteristics significantly contribute to emergence and development of behavioral problems with children and youth (2). Mrazek and Haggerty (1994) emphasize that risk factors are broadly defined as those characteristics, which, if present, can increase possibility of development of a problem with individuals that possess them opposed to those that do not (3). Different research efforts categorize risk factors differently. They vary from biological and family to wider surrounding settings including school. For the purpose of this research the most important are the risk factors within family. The family as child's primary surroundings and being dysfunctional as such is most commonly linked to behavioral problems and represents a special interest of the scientific community. Therefore, family as an institution becomes an important risk and safety factor influencing child's behavioral. The most common risk factors within family surroundings linked to behavioral problems are: family history of troubled behavior, problems in normal functioning of a family, conflicts within family, and attitudes within family which support behavioral problems. Lackovikj–Grgin argue that particular family circumstances are considered as causes of behavioral problems at children, fragmentation of the family, incompleteness, change of living areas and so

семејството, некомплетноста, промената на местото на живеење итн. (4). Семејството е едно од најчесто дискутираните фактори, најчесто поради родителските контроли и надгледувања (5). Кумпфер укажува дека недостатокот од родителска контрола и надгледување на децата може да доведе до зголемување на проблематичното однесување кај децата, што може да доведе до употреба на алкохол и наркотични средства (6). Истражувачите Харисон, Бак-Харисон, Гисеман открија дека младите кои живеат во семејства со високо ниво на внатрешни конфликти имаат поголеми шанси за проблематично однесување, како што е деликвенцијата, дрогата и многу други (7).

Вебстер-Стратон укажуваат дека ниските приходи во семејството доведуваат до проблематично однесување кај децата (8). Истите автори укажуваат дека овој фактор е многу силен, ако е комбиниран со други фактори како што се: ниското ниво на образование на родителите, семејната изолација, присуството на стрес, отсуството на грижата за семејството од страна на едниот родител, евентуалните психијатриски проблеми на родителите, родителската дисхармонија и депресија. Затоа се трудеме да ги подвлечеме меѓусебно зависните фактори во семејството кои ги манифестираат проблематичните однесувања кај набљудуваната популација.

Цел на оваа анализа се генералните хипотези кон кои се одредува присуството на различните фактори во семејното опкружување кои придонесуваат за проблематичното однесување кај децата.

Метод

Сите информации за испитаниците се собрани преку самостојна анкета, користејќи 10 различни описи на ризични фактори во семејното опкружување. Имајќи предвид дека ризичните фактори сами по себе не се доволни, ние користевме еден или повеќе индикатори. Вредностите кои се извлечени од индикаторите се:

1. Кој живее со неа/него (1. двајцата родители; 2. само еден родител; 3. друго).
2. Алкохолизам во семејството (1. да; 2. не).

forth (4). Family is one of the frequently discussed factors, especially within the realm of the effects of parental control or supervision (5). Kumpfer points out that lack of adequate parental supervision of children can increase child's susceptibility to deviant peer pressure and use of alcohol and other drugs (6). Through their research Harrison, Bach-Harrison, Gisseman have found out that youth living in families with high level of conflict within family have higher probability of exhibiting behavioral problems such as delinquency, drug abuse and other problems, rather than their peers living in families with low level of conflict within family (7).

Webster-Stratton indicate that particular family characteristics such as low income lead to development of behavioral problems with children (8). Same authors point out that presence of this factor is especially strong when combined with other factors such as: low level of education of parents, family isolation, and presence of stress, single parent household, parents' psychiatric problems, parental discord and depression. Therefore, I intend to highlight codependency of different factors within family, which manifest in behavioral problems within observed population. Concurrent with predetermined goals this paper analyzes general hypothesis according to which presence of different factors in family surroundings leads to child's behavioral problems.

Method

Information about examinees has been collected through a custom made survey consisting of 10 variables describing risk factors in family surroundings. Considering that risk factors are not one-dimensional as well as the natural inability to completely research them, we have used one or more measurable indicators. Variables derived from the indicators are:

1. Who he/she lives with (1. Both parents, 2. Single parent, 3. Other),
2. Alcoholism in the family (1. Yes, 2. No),

3. Семеен член со криминално досие (1. да; 2. не).
4. Семејна запознаеност со активностите на децата во слободното време (1. да; 2. не; 3. ретко; 4. воопшто незапознаени).
5. Чесно однесување (1. да; 2. не; 3. ретко; 4. ниедно).
6. Доследност во дисциплинските мерки (1. да; 2. не; 3. ретко; 4. ниедна).
7. Развод во семејството (1. да; 2. не).
8. Конфликти во семејството (1. не; 2. понекогаш; 3. ретко; 4. често; 5. секогаш).
9. Запуштеност (1. да; 2. не).
10. Санкционирање на негативното однесување (1. да; 2. не; 3. ретко; 4. понекогаш; 5. никогаш).

Зависните варијабли се дефинирани низ варијаблите кои го опишуваат однесувањето кое е најчесто прифатено како социокриминално однесување во одредени категории (1. не, 2. да)

Истражувањата се фокусирани на идентификација на ризичните фактори внатре во семејството во средношколските денови на едно дете, дефинирани како „МЛАДОСТ“, а оваа студија беше спроведена во месеците март и април, 2008 година. Податоците се собрани од научното истражување во неколку средни училишта во општина Тузла.

Главниот извор на податоци за оваа студија се од ученици во средни училишта:

- ученици од прва, втора и трета година од различни средни училишта;
- на возраст од 14 до 17 години;
- машки и женски.

Имајќи предвид дека за изворот на податоци и студиските цели се користеше анкетање како главен и единствен метод на собирање податоци, за оваа цел беше направен уникатен прашалник базиран на слични прашалници користени од некои истражувачи во нивните студии за ризични фактори со ученици и студенти.

Корелацијата помеѓу различни фактори во семејното опкружување и проблематичното однесување на младите е анализирано со помош на регресивни анализи.

Собирањето на податоци и анкетањето е проследено во училишните простории. Времетраењето за исполнување на еден пра-

3. Family member with criminal record (1. Yes, 2. No),
4. Family's awareness of child's activities during his free time (1. Yes, 2. Often, 3. Rarely, 4. None),
5. Respect of common rules of behavior (1. Yes, 2. Often, 3. Rarely, 4. None),
6. Consistency of disciplinary actions (1. Yes, 2. Often, 3. Rarely, 4. None),
7. Divorce in family (1. No, 2. Yes),
8. Conflict within family (1. No, 2. Sometimes, 3. Rarely, 4. Often, 5. Always),
9. Abandonment (1. Yes, 2. No),
10. Sanctioning of negative behavior (1. Yes, 2. Often, 3. Rarely, 4. Sometimes, 5. No).

Dependent variable have been defined through a variable that describes behavior, which according to commonly accepted socio-criminal meaning could determine behavioral problem in certain categories (1. No, 2. Yes).

The research has been focused on identification of risk factors within families of high school age children, defined as "youth" for the purpose of this study, and was conducted during months of March and April in 2008. Data was collected through field study at several high schools in Tuzla municipality.

Main source of data for this study came from high school children defined as follows:

- Students of first, second and third year at various vocational high schools;
- 14 to 17 years of age;
- Male and female.

Considering the source of data and study's predetermined goals it was decided to use a survey as the main and only method of collecting data. For this purpose, a unique questionnaire was created based on similar questionnaires used by some researchers in their study of risk factors with students.

The correlation between various factors of family surroundings and youth's behavioral problems was analyzed using regression analysis.

Collection of data and student inquiry was administered at school premises. Time allotted for completion of the questionnaire was 45 mi-

шалник е 45 минути, што е должина на еден училиштен час. Генерални инструкции како да се пополни прашалникот, беа дадени пред почетокот на часот. Дополнителни советувања околу прашалникот се дадени од класниот раководител по инструкции од истражувачите. Учеството во анкетата беше на доброволна основа. Сите ученици кои беа присутни на училиште учествуваа во оваа анкета. Класниот раководител беше единствената возрасна личност за време на пополнувањето на прашалникот. Сите прашања и податоци беа собрани анонимно.

Резултати

Со регресивни анализи пробавме да потврдиме дека факторите на ризик во едно семејно опкружување се поврзани со проблематичното однесување и се идентификувани оние со претскажувачка сила. Како што е покажано во табелата 1., статистичките резултати се одлични ($p=0.014$) со двоен корелациски коефициент од 0.47. Коефициентот на детерминација, кој ја мери пропорцијата на отстапување во збирот од податоци, помеѓу критериумите и различните семејни опкружувања, факторот на ризик е 0.642 и објаснува 64% од варијабилноста.

Табелата 1 ги претставува резултатите од многубројните корелации, стандардниот коефициент од парцијалната регресија, стандардните грешки од бета-коефициентот, како и коефициентот на детерминација.

Табела 1. Мултипа регресиона анализа за проблематичното однесување и критериуми

Бројни корелациски коефициенти/ Multiple correlations coefficient	Коефициент на детерминација/ Coefficient of determination	Стандардни грешки/ Standard error	df1	df2	F-однос/ F- ratio	p
0.472	0.642	0.286	85	264	11.581	0.014

Табелата 2. Показува кои се важните фактори за предвидување на однесувањата, а тоа се: со кого тој/таа живее ($p<0.02$); семејната запознаеност со активностите на едно дете во слободното време ($p<0.01$); алкохолизмот во семејството ($p<0.03$); недоразбирањата во

minutes, which is the length of one class hour. General instructions on how to fill out the questionnaire were given prior to start. Additional guidance on the questionnaire was given by class teacher as directed by the researchers. Participation in the survey was voluntary. All students attending classes the day of the survey participated in the survey. Class teacher was the lone person present during administration of the questionnaire. All questionnaires and data collected were anonymous.

Results

With regression analysis we tried to confirm that risk factors in family surroundings are linked to behavioural problems and identify ones with definite predictive power. As listed in Table 1., the result is statistically significant ($p=0.014$) with multiple correlation coefficient of 0.47. The coefficient of determination, which measures the proportion of variability in a data set, between the criteria variables and various family surroundings risk factors is 0.642 and explains 64% of variability. At $p 0.014$ it is statistically significant. Standard error is 0.286 and shows the level of uncertainty.

Table 1., presents results of multiple correlations, standard coefficient of partial regression, standard error of beta coefficient as well as coefficient of determination.

Table 1. Multiple regression analysis for behavioural problems criteria

Table 2., shows that important factors predicting behavior are: who he/she lives with ($p<0.02$), family's knowledge of child's free time activities ($p<0.01$), alcoholism in family ($p<0.03$), conflict within family ($p<0.03$). Best predicting power has the "conflict within family" variable

кругот на семејството ($r < 0.03$). Варијаблата која има најголема предвидувачка вредност е „недоразбирања во кругот на семејството“ затоа што има најголем БЕТА-коэффициент (0.674). Оваа варијабла исто така ја има и втората највисока корелација во проблематичното однесување со критериум (796). Понатаму, со разгледување на БЕТА-коэффициентите на варијаблата „алкохолизам“ гледаме дека и таа многу придонесува за проблематичното однесување на едно дете.

Табела 2. Резултати од регресивните анализи за критериумот на проблематичното однесување

Варијабла/ Variable	БЕТА/ BETA	Стандардна грешка БЕТА/ St. Err of BETA	B	r	t(339)	p - ниво/ p - level
Со кого живее/ Live with	0.239	0.058	-0.104	0.248	1.503	0.023
Слободно време/ Free time activity	0.656	0.018	0.009	0.796	1.432	0.012
Досл. дисц. мер./ Rule of beh.	0.258	0.070	0.071	0.012	0.312	0.257
Алкохолизам/ Alcoholism	0.426	0.037	0.045	0.617	-0.250	0.032
Крим. досие/ Criminal record	0.089	0.021	0.041	0.1235	-1,025	0.236
Конфликтно семејство/ Conflict family	0.674	0.071	0.091	0.741	1,415	0.038
Доследност на дисциплинските мерки/ Consist. discipline meas.	0.067	0.025	0.046	0.112	-1,455	0.058
Развод во семејството/ Divorce	0.109	0.014	0.054	0.315	0.451	0.442
Напуштање/ Abandonment	-0.114	0.047	-0.018	0.245	1,236	0.603
Санк. на нег. однесување/ Neg. beh. sanct.	0.026	0.078	0.065	0.068	-1,111	0.384

Бета – стандарден регресивен коефициент;
B - нестандарден регресивен коефициент;
r - коефициент на мултиплина корелација.

Дискусија

Резултатите од ова истражување покажуваат дека хипотезите се докажани. Неколку ри-

because it has the highest beta coefficient (0.674). This variable also has the second highest correlation with behavior problems (0.741). Results in Table 2., also show that “knowledge of child’s free time activities” has the highest correlation with criteria variable (0.796). Furthermore, given its beta coefficient and correlation it is evident that variable “alcoholism” also significantly contributes to child’s behavioral problems.

Table 2. Results of regression analysis for behavioural problems criteria

Beta- standard regression coefficient;
B - non-standard regression coefficient;
r- coefficient of multiple correlations.

Discussion

Results of the research show that the hypothesis is confirmed. Several risk factors within family

зични фактори во семејното опкружување можат да доведат до проблематично однесување. Варијаблата „семејната запознаеност со активностите на детето во слободното време“ има висока предвидувачка вредност. Оваа варијабла е тесно поврзана со ризичните фактори на семејното функционирање. Слабата родителска контрола врз децата придонесува да се зголеми нивото на ризикот за развивање на проблематичното однесување (9). Овој факт често е субјект во дискусиите за деликвентно однесување, посебно кога ефектите од родителската контрола се недоволни. Во своето дело Свенсон нагласува генерален заклучок дека недоволната родителска контрола го зголемува ризикот кај едно дете за користење дрога и деликвентно однесување, затоа што во овој период на еден детски живот тие поминуваат најмногу време во присуство на девијатни појави (5).

Дишион и Патерсон нагласуваат дека неадекватната родителска контрола е многу важна во иницирањето и одржувањето на антисоцијалното однесување на едно дете од средношколска возраст. Друг важен фактор се „конфликтите во семејството“. Семејната атмосфера игра најважна улога во развитокот на едно дете. Според неколку автори, пречките во една семејна атмосфера играат главна улога во развивањето на деликвентното однесување (10). Децата кои израснале во опкружување каде конфликтите помеѓу членовите на семејството се на високо ниво, лесно посегнуваат по дрога, стануваат деликвенти, насилници, прерано забременуваат, ги исклучуваат од училиште (11). Во нивното истражување Харисон, Бак-Харисон, Гисеман исто така укажуваат дека младите кои живеат во семејно опкружување со големо ниво на конфликти, имаат најголеми шанси да демонстрираат проблематично однесување, како што се деликвенцијата, користењето на дрога и другите дејствија за разлика од младите кои живеат во семејно опкружување со ниско ниво на конфликти (7). Семејната историја на проблематичното однесување, исто така придонесува за проблематичното однесување на децата. Оваа студија покажува дека и алкохолизмот во семејното опкружување е важен претскажу-

surroundings can lead to behavioral problems. The variable “family’s knowledge of child’s free time activities” had high predictive value. This variable is tied to risk factor of family functionality. Weak parental control and monitoring of children contributes to increased level of risk for development of behavioral problems (9).

This factor is often subject of discussions on delinquent behavior, especially when effects of parental control and supervision are talked about. In his work, Swanson states a general conclusion that weak parental control increases child’s risk for drug abuse and delinquent behavior because it is this period in child’s life when they spend most of their time in presence of deviant peers (5).

Dishion and Patterson state that inadequate parental control is very important for initiating and maintaining antisocial behavior in children from mid-childhood to adolescence. Another important factor is “conflict within family”. Family atmosphere plays an important role in proper development of children. According to many authors, disturbances of family atmosphere play a key role in development of serious delinquent behavior (10). Children brought up in an environment where conflicts between family members are present become susceptible to drug abuse, delinquency, violence, early pregnancy and dropping out of school (11). In one research Harrison, Bach-Harrison, Gisseman also show that youth that had lived in families with high level of conflict had higher probability of demonstrating problematic behavior such as delinquency, drug abuse and other problems, rather than their peers who had lived in families with low level of conflict (7). Family history of problematic behavior significantly influences behavior of children. This study has shown that alcoholism in family is an important predictive factor. Author Garwick points out that for children living in families where there is tendency

вачки фактор. Авторот Гарвик укажува дека кај децата кои живеат во средина каде има тенденција кон алкохолизам и користење на наркотични средства, постои голем ризик и тие самите да почнат да ги користат. Многу автори исто така укажуваат дека младите кои живеат во средина со криминално однесување, можно е и тие да станат криминалци. Важни студии укажуваат дека децата кои живеат само со еден родител, имаат поголеми шанси да развијат проблематично однесување (12). Ако ги споредиме младите кои доаѓаат од семејство со два родитела и младите кои доаѓаат од семејство со еден родител, кристално е јасно дека младите со еден родител имаат поголеми шанси да пројават проблематично однесување, како што е: бегање од училиште, користење психоактивни супстанции, апсења, тепачки и настрано сексуално однесување (13). Други студии укажуваат дека младите со еден родител се лишени од социоемотивна поддршка и родителска контрола.

Рициути го наведува истражувањето дека семејството со еден родител има поголема веројатност да биде лимитирано во економските, социјалните и родителските ресурси кои ја поддржуваат сигурноста, социјализацијата и едукативниот развој на едно дете, отколку семејството со два родитела (14). Адриан спомнува два аспекта на семејно опкружување наведени во литературата, кои водат до делинквенција. Тие се окарактеризирани како семеен статус и семеен тип (15). Семејниот статус е поврзан со семејната композиција.

Заклучок:

Добиените резултати јасно укажуваат дека треба да се обрне големо внимание на семејните ризични фактори. Финалните резултати од ова истражување доведуваат до заклучок дека семејствата со висок ризичен фактор (проблем во семејното функционирање, вознемирена семејна структура) мора да се земат предвид како иницирачки форми на проблематично однесување кај младите кои живеат во нив, сè со цел да се спречи понатамошниот нивен развој во посериозни проблематични однесувања.

toward alcoholism or other drug abuse the risk of them taking alcohol or other drugs is increased on its own. Many authors also mention that if young are living in families where there is tendency toward criminal activities the risk of exhibiting the same type of behavior continues. Important studies have documented that young living with a single parent have higher probability of participating in risky behavior (12). Comparing the youth coming from families with both parents and youth living with a single parent it is clear that the ones living with a single parent have significantly higher probability of exhibiting behavioral problems such as school avoidance, abuse of psychoactive substances, arrests, fights and sexual behavior (13). Other studies have shown that youth with a single parent are deprived of socio-emotional support and parental control.

Ricciuti reports that single parent families have higher probability of being limited in terms of their economic, social and parental resources, which support and increase protection, socialization and educational development of children, than families with both parents¹⁴. Adrian mentions two aspects of family surroundings listed in literature that lead to delinquency. They are characterized as family status and family type (15). Family status relates to family composition.

Conclusion:

Obtained results point to the fact that significant attention needs to be given to family risk factors. The final result of this research leads to the conclusion that young living in families with risk factors (problems in family functionality, disturbed family structure) must be considered as initial forms of behavioral problems in order to prevent them from developing into more serious behavioral problems.

Лумература / References

1. Bashikj J. Risk and protection factors in development of behavior problems with children and youth: Theoretical analysis (in) Bashikj J, Jankovikj J. (ed): Risk and protection factors in development of behavior problems with children and youth. Zagreb, 2000.
2. Koller-Trbovikj N. A judgment on risk and needs of children and youth exhibiting problem behavior with purpose of intervention planning (in) Zhizhak A, Koller-Trbovikj N, Lebedina-Manzoni M. (ed): From risk to intervention. University in Zagreb, 2001.
3. Shader M. Risk Factors for Delinquency. Office of juvenile justice and delinquency prevention. An Overview, 2000.
4. Bashikj J. Family circumstances of students in various grades of elementary school as risk factors in child's development. Defectologia 1991; 27, (1) 11-28
5. Svensson R. Gender differences in adolescent drug use. The impact of parental monitoring and peer deviance. Youth and society 2003; 34, (3) 300-329.
6. Kumpfer K. Strengthening America's Families: Exemplary Parenting and Family Strategies For Delinquency Prevention. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1999.
7. Harrison R, Bach-Harrison L, Gisseman R. Survey on Youth Risk and Protective Factors. Salt Lake County. Division of Youth Services, 2003.
8. Webster-Stratton C. Preventing Conduct Problems in Head Start Children: Strengthening Parenting Competencies. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1998; 66 (5) 715-730.
9. Wasserman G. A. et. al. Risk and protective factors of child delinquency. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice. Bulletin series, 2003.
10. Dishion T, Patterson G. The Development and Ecology of the Antisocial Behavior in Children and Adolescents. Development and Ecology, 1997.
11. Hawkins J D, Catalano F, Miller J. Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in early adulthood: Implications for substance abuse prevention. Psychological Bulletin, 1992; 112, 64-105.
12. Garwick M. Promoting resilience in youth with chronic conditions and their families. Department of Health and Human Services Public Health Service, 1996.
13. Roy O, Sara V, Cheryl A. Youth Assets, Aggression, and Delinquency. Within the Context of Family Structure. Am J Health Behavior, 2005; 29, (6): 557-568.
14. Ricciuti H. Single Parenthood, Achievement, and Problem Behavior in White, Black, and Hispanic Children. Journal of Educational Research, 2004; 1, 97- 4.
15. Adrian T. Family environment as predictor of adolescent delinquency. Adolescence Magazine, 2001.